

PÁLYÁZATI BESZÁMOLÓ

Nemzeti Kulturális Alap Közgyűjtemények Kollégiuma
Múzeumi évkönyvek közzététele
Altéma kódszáma: 204188/ 309

Dobó István Vármúzeum
Pályázati azonosító: 204188/00654

AGRIA LIV.

ANNALES MUSEI AGRIENSIS
Az egri Dobó István Vármúzeum Évkönyve

Szerkesztő: H. SZILASI ÁGOTA
Grafikai tervezés, tördelés: ERDŐS ARANKA

ISSN 0236-9168
Nyomdai munkák: Valdenor Kft.
Eger, 2022

A magyarországi múzeumok sajátossága, hogy a gyűjtemények gyarapítása, megőrzése és a kiállítások rendezése, a közművelődési, múzeumpedagógiai és turisztikai tevékenységük mellett kezdetektől elsődleges fontosságú volt számukra a tudományos kutatás, az új eredmények saját kiadványokban történő publikálása. Az egri Dobó István Vármúzeum is, mint kiadói joggal rendelkező tudományos műhely, 1963-tól jelenteti meg évkönyvét, 1981 óta Agria néven. Mivel az Nemzeti Kulturális Alap Közgyűjtemények Kollégiuma is támogatja és fontosnak tartja a múzeumok szakmai évkönyvének nyomtatott formában történő kiadását, igyekszünk kihasználni ezt a lehetőséget az AGRIA = Anales Musei Agriensis – a Dobó István Vármúzeum Évkönyve megjelentetéséhez a továbbiakban is. Ez a kiadványunk a múzeum tudományos dolgozói és a múzeumi kapcsolatrendszerünkhöz csatlakozó kutatók, muzeológusok stb. egyéni kutatásainak megjelenési helye maradt, azonban egyre inkább igyekszünk megteremteni valamilyen kohéziót a tanulmányok között.

Ebben a mostani, ötvennegyedik kötetben elsősorban régészeink és a munkájukat segítő szakemberek által az elmúlt években feltárt régészeti lelőhelyeinek anyagát és a kapcsolódó modern vizsgálati módszerek eredményeit összegezzük. A történettudományt lefedő blokkban kiemelendő a korábban a megyei múzeumi szervezethez tartozó hatvani múzeum kollégáinak helytörténeti tanulmányai kapnak helyet.

A kötetekben megjelenő tanulmányok folyamatos forrását biztosítják a különböző szakterületeken való továbblépésnek, és jól tükrözik a múzeum gyűjtőkörét, az intézményben művelt tudományterületeket. A közel hat évtized alatt megjelent tanulmányok nemcsak a megye és az ország tudományos közéletébe, hanem a nemzetközi kutatásokba és a felsőoktatásba is beépülve hozzájárultak múltunk, nemzeti hagyományaink minél teljesebb megismeréséhez. Mindeközben egyre inkább törekszünk a modern vizuális megjelenítést előtérbe helyezni a tudományos kiadványok esetében is.

A kötet megjelentetését azonban hátráltatták az elmúlt két évben jelentkező gazdasági nehézségeink, hiszen a bezárásokból és az energiaválságból fakadó bevételkiesés múzeumunk gazdálkodását nagymértékben érintette. A kiadványok grafikai tervezéséhez használt programcsomag (Adobe Creative Cloud – abból is a kiadványszerkesztéshez szükséges *InDesign* és *Photoshop program*) éves előfizetése hosszú ideig bizonytalan volt. Nagy segítség volt tehát a pályázati határidő többszöri meghosszabbítása. Bár az eredetileg

tervezett publikációs terveink megtorpantak, összekuszálódtak, időközben a tervezett tanulmányok nagy része elkészült, de a változásokból kifolyólag a szerkesztői szempontok kényszerűen némileg módosultak (a korábban tervezett régészeti témákat megtartva új témák is publikálásra kerültek stb.)

Az 54. kötetben is angol nyelvű rezümék egészítik ki a tanulmányokat.

Terjesztését a pályázati kiírásnak megfelelően vállaljuk és az eddig megszokott módon a szakmai közegben (múzeumok, velünk kapcsolatban lévő könyvtárak) és az érdeklődők számára elérhetővé tesszük.

A KÖTET TANULMÁNYAINAK BEMUTATÁSA

RÉGÉSZET

GUTAY MÓNIKA

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi karán 2007-ben régészet főszakon őskoros régészként diplomázott. Szakdolgozatának címe Régészeti lelőhelyek a Zagyva felső folyása mentén, Hatvan–Kisgombos és Pásztó között, Őskőkori lelőhelyek a Mátra déli és délnyugati részén. A szakdolgozat témájához kapcsolódóan 2004-ben kezdte el Heves megyében a terepkutatásokat Kerékgyártó Gyula terepkutatóval a Zagyva, a Mátraalja majd a Tarna mentén. A terepkutatások során közel 300 paleolitikus lelőhelyet/gyűjtési pontot azonosítottak.

A Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálatnál és a Magyar Nemzeti Múzeum Örökségvédelmi Központjánál 2008 és 2011 között a feltérési csoportban feltérési vezető régészként dolgozott. 2013-óta a Dobó István Vármúzeum régész-muzeológusa A terepi kutatásokat azóta is folyamatosan végzi. A Jász Múzeum munkatársával, Gulyás András Zoltán régésszel 2017-ben kezdte el a jászági, Zagyva menti paleolitikus és mezolitikus lelőhelyek bejárását. 2008-óta 46 régészeti feltérésen vett részt főként ásatásvezető régészként. Tudományos kutatóként az őskoron belül elsősorban a paleolitikus, mezolitikus, neolitikus és vaskori, szkíta lelőhelyeket kutatja és publikálja. Kutatási eredményeit mostanáig 35 előadás prezentációban, poszteren és cikkben mutatta be.

GUTAY MÓNIKA el. all.

FELDEBRŐ–BAKOLDAL 1. PALEOLITIKUS LELŐHELY ELŐZETES 2019-ES ÁSATÁSI EREDMÉNYEI

Feldebrő–Bakoldal 1. sz. lelőhely a Tarna-völgy kistáján, 155 m és 160 m tengerszint feletti magasságban található. Farkas Gábor erdőmérnök földjén, Feldebrő–Bakoldalon 2011-ben kezdődtek el a kutatások. Gasparik Mihály paleontológus (MTM) 2012-ben 2 gyapjas mamut és egy pleisztocén róka maradványait tárta fel. A mamut maradványok közelében cölöphelyek és pattintott kövek voltak. A jelenséget húsdepóként értelmezték. A Dobó István Vármúzeum 2016, 2017 és 2019-ben terepbejárásokat, geofizikai felméréseket és

tervásatásokat végzett a lelőhelyen. A tervásatásokon egy 18 és 15 ezer év közé tehető felső paleolitikus, Epigravettien vadásztábor maradványai kerültek elő. A régészeti leletek zöme pattintott kő. Összesen 4648 db pattintott kő került elő. A pattintott kövek nyersanyagában a Mátra hegység vidékéről származó limnoszilit felék dominálnak, de ezenkívül a helyidegen, extralokális nyersanyagok jelenléte is előfordul, melyek kiterjedt kapcsolatokra utalnak. A feldebrői lelőhelyen 3 paleolitikus telepjelenség került elő: egy mamuthúsdepó, egy tűzhely és annak közelében egy cölöphely, mely valószínűleg a tűzhelyet körülvevő lakósátor egyik cölöphelye lehetett. A 2019-es feltárás 19-es és 20-as szelvényének geomorfológiai mintavételezése alapján a lelőhely környezetrekonstrukciója is elkészült.

KÖZÉPSŐ PALEOLITIKUS LELEHLY GYÖNGYÖSTARJÁNBAN, GYÖNGYÖS-TARJÁN 10. SZ. LELEHLY KUTATÁSA

Kerékyártó Gyula terepkutatóval 2004-ben kezdtük el a terepbejárásokat. Számos paleolitikus lelőhelyet azonosítottunk a középső paleolitikumtól a felső paleolitikum végéig. Heves megyében a paleolitikus lelőhelyek a Mátra-vidék, az Észak-alföldi hordalékkúpsíkság, az Észak-magyarországi-medencék és a Bükk-vidék középtájakra sorolhatók. A középtájakon belül a lelőhelyek az Egri-Bükkalja, a Zagyva-völgy, a Nyugati-Mátra, a Déli-Mátra, a Nyugati-Mátraalja, a Keleti-Mátraalja, a Tarna-völgy és a Gyöngyösi-sík kistájakon találhatók. A lelőhelyek között nyíltszíni és barlangi lelőhelyeket különböztetünk meg. Régészeti feltárások Felsőtárkány, Lök-völgyi-barlang, Felsőtárkány, Petényi-barlang, Felsőtárkány, Pes-kő-barlang, Szilvásvár, Istállós-kői barlang, Eger-Kőporos-tető, Egerszalók-Kővágó-dűlő, Andornaktálya-Zúgó-dűlő, Andornaktálya-Rózsahegy, Andornaktálya-Gyilkos, Andornaktálya-Marinka, Demjén-Pünkösdi-hegy, Ostoros-Rápcsa, Kál-Akasztpárt, Nagyréde-Öreg-hegy, Feldebrő-Bakoldal 1., Halmajugra-Szoller-dűlő 3. (Halmajugra-Karácsondi-határjáró-dűlő), Apc-Somlyó 5-6., Apc-Somlyó 9., Apc-Farkasmajor, Hatvan-Tuzson-dűlő 2-3., Karácsond-Taródi-hegy 8., Karácsond-Ugrai-part 2. és Gyöngyös-Külső-Mérges-patak 3. lelőhelyeken voltak.

HEVES-CZIGLER ŐSKORI KÖRÁROK ELŐZETES KUTATÁSI EREDMÉNYEI 2019

A lelőhely Heves megyében, az Alföld nagytáján, az Észak-alföldi-hordalékkúpsíkság középtáján, ezen belül a Hevesi-sík kistáján helyezkedik el. A szarmata lelőhelyre és a műholdas körárok felvételre Dulai András hevesi gépkezelő hívta fel a figyelmünket. Heves-Czigler területén, 2019. március 6-án helyszíni szemlét végeztünk. A Hevesi-dűlő mellett a Hanyi-ér csatorna közvetlen közelében 500x230 m-en intenzív szarmata kerámia leletszóródásokat figyeltünk meg. A lelőhely poligonjának a tengelye ÉK-DNy-i irányú. A helyszíni szemle igazolta a szarmata telep jelenlétét és ahol a műholdképeken körárok látszódott, ott a GPS koordináták alapján majdnem köralakban elsősorban őskori (neolitikus/rézkori) kerámiatöredékeket, pattintott köveket és paticsdarabokat találtunk. A körárok meglétének megerősítéshez Raáb Donát geofizikus 2019. április 3. és április 29. között magnetométeres felméréseket végzett. Az őskori körárok meglétét a magnetométeres felmérés egyértelműen igazolta. A Dobó István Vármúzeum 2019. október 30. és november 12. között a körárok 3600 m² területén elvégezte a 10x10 m-es raszterhálós terepbejárást és a műszeres lelet- és lelőhelyfelderítést. Heves megyében, Füzesabony-Pusztaszikszói gyümölcsös és Tiszanána-Dinnyés-halom lelőhelyeken azonosítottak és

tártak fel rézkori körárkokat. Ezenkívül Vámosgyörk–Vízre-járó-dűlő lelőhelyen feltételezhető még az eddigi kutatások alapján, egy rézkori, többszörös körárokrendszer.

FÜZESABONY–PUSZTASZIKSZÓI GYÜMÖLCSŐS NEOLITIKUS, RÉZKORI LELŐ-HELY PATTINTOTT KŐ ANYAGA

A lelőhely Füzesabony határában a Laskó-patak teraszán található. Szabó János József 1983-ban, Sz. Kállay Ágota 1985 és 1987 között végzett ásatásokat a lelőhelyen. A feltárások során neolitikus, AVK, rézkori, népvándorlás kori és Árpád-kori objektumok kerültek elő. Ezenkívül korai és középső bronzkori, kelta kerámia edények kerültek elő a felszíni gyűjtések során. A feltárt objektumok közül egy kiemelkedő jelentőségű, kultikus építmény, rézkori körárok jelenség is került elő. A füzesabonyi állami gazdaság 1983-ban a területen kiirtotta a gyümölcsfákat és nagyfokú tereprendezéseket végzett, emiatt is váltak szükségessé a leletmentő feltárások. Bernáth László terepkutató a kiirtott gyümölcsös területén az 1980-as és az 1990-es évek között felszíni gyűjtéseket végzett. A kerámiákon kívül paticsdarabok, szerszámkövek és elég sok pattintott kő került elő. A begyűjtésre került neolitikus és rézkori pattintott kövek nyersanyagfelhasználása eléggé változatos. A cikkben a füzesabonyi pattintott kőanyagot Heves–Vajdaföldek, Heves–Radics Tag és Heves–Nagy-Dobó Tag lelőhelyek neolitikus, rézkori pattintott kő anyagaival hasonlítjuk össze.

TARNASZENTMIKLÓS–HAMVA-JÁRÁS ÉS HATVAN–TUZSON-DÜLŐ 1., 2–3. RÓMAI CSÁSZÁRKORI SZARMATA TELEPÜLÉSEK ÉS TEMETŐK

Hatvan–Tuzson-dűlő 1., 2–3. sz. lelőhelyek Hatvan déli külterületén, a 32. sz. főút K-i és Ny-i oldalán található. A Dobó István Vármúzeum Hatvan–Tuzson-dűlő 1., 2–3. sz. lelőhelyeken 2015.04.02. és 2015.06.19. között régészeti megfigyelés közbeni bontómunkát végzett. Az 1. sz. lelőhelyen 192 szarmata korú, telepobjektum, míg a 2–3. sz. lelőhelyeken 281 régészeti objektum került feltárássra. Az 1. sz. lelőhelyen 2–3. századi szarmata telepjelenségeket azonosítottunk recens beásás nyomokkal. A régészeti objektumok között szarmata házak, kutak, árkok, szemetes és tároló gödrök voltak. Az egyik ház cölöphelyének a betöltéséből aranyfóliás dupla gyöngy került elő. A 2–3. sz. lelőhelyeken egy pleisztocén korú bölény maradványait, egy bronzkori telepet, 2–3. századi szarmata telepjelenségeket és temetőt tártunk fel recens beásás nyomokkal. A déli részen főként sírok kerültek elő. Jelképes, üres, bolygatott és bolygatatlan körárkos sírokat lehetett megfigyelni. A sírok száma 16 körüli lehet. Két női körárkos temetkezés figyelemre méltó volt.

Tarnaszentmiklós–Hamva-járás az Alföld nagytájon, a Közép-Tisza-vidék középtájon, ezen belül a Hevesi-ártér kistáj középső részén helyezkedik el. A Dobó István Vármúzeum a lelőhelyen 2019.08.12. és 2019.11.05. között a megelőző feltárás egyrészét elvégezte. Római császárkori, szarmata és Árpád-kori telepjelenségeket és szarmata temetkezéseket azonosítottunk. Összesen 318 stratigráfiai egység számot osztottunk ki. A jelenségek között: házak, tároló gödrök, szemetes gödrök, kemencék, füstölők, árkok, agyagkitermelő gödörkomplexumok, cölöphelyek, kutak és sírok voltak. A feltárt 3 szarmata bolygatott sír között egy körárkos férfi sír volt. A szarmata régészeti jelenségek sokszor szuperpozícióban voltak egymással, ami arra utalhat, hogy a szarmata telepet hosszú generációkon keresztül használhatták.

TÓTH ZOLTÁN

1989-ben született Budapesten. Régész. Az általános iskolát Vámosgyörkön, a középiskolát a gyöngyösi Berze Nagy János Gimnáziumban végezte el. Budapesten, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Régészettudományi Intézetében 2011-ben BA-, 2013-ban MA-diplomát szerzett régészetből, népvándorláskor szakirányon. Az alapképzéses szakdolgozatát „Állatáldozatok a késő avar korban”, mesterképzéses szakdolgozatát „A Gyöngyöspatai avar temető” címmel írta. Az egyetem elvégzése óta, 2013-tól a Dobó István Vármúzeumban dolgozik. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Történelemtudományi Doktori Iskolájában 2014-ben kezdte el doktori tanulmányait. Az elmúlt évek során több ásatást is vezetett Heves, valamint Nógrád megyében, amelyek szinte lefedik az összes régészeti korszakot. Kutatási területe a római kori Barbaricumtól a kora új korig tart. 2015-ben megkapta a Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat által kiírt „Ad Astra” díjat az „Árpád-kori templom és temető Abasáron” című pályamunkájára.

AZ ABASÁRI ÁRPÁD-KORI TEMETŐ A TERMÉSZETTUDOMÁNYOS

Abasáron az új ivóvízvezeték kiépítésekor 52 m hosszúságú szakaszon a község egyik kora Árpád-kori temploma és templom körüli temetője került elő. A Heves megyei település külterületén, a Peterma részen, Szabó János Győző 1979-es ásatása alapján már részben ismertek voltak az egykori Szent Petronilla kápolna előzményei.

Az ásatás befejezésével 63 sírt dokumentáltunk, valamint jelentős mennyiségű szórvány csontanyagot gyűjtöttünk össze a sírok tisztításakor és kibontásakor. Az antropológiai vizsgálat is megtörtént, amely alapján megállapítható, több mint 100 ember maradványait találtuk meg. Az embertani anyag között több, a 10-11. századra jellemző érdekesség is megfigyelhető, pl. a jelképes trepanáció és a leprás sírok. A sírok tárgyi anyaga az Árpád-kori köznépi temetők régészeti hagyatékát tükrözi. A leletanyagok között megtalálhatók az ezüst és bronz S-végű hajkarikák, gyűrű, vascsatok, valamint egy-egy Salamon és Könyves Kálmán király által veretett érem is.

Az abasári temető anyagának természettudományos vizsgálatai új eredményeket hoztak. A régészet elsődleges eszközeivel vizsgálva az „átlagos” templom körüli temetők közé sorolható. A síroknak csak egy kis része tartalmazott leletanyagot, a két érmén és a gyűrűn kívül a hajkarikák zöme csak tágabb időhatárok közé keltezi a lelőhelyet.

Az embertani vizsgálat kimutatta, hogy egy-egy Árpád-kori közösségnél milyen korai (pl. jelképes trepanáció) vagy későbbi (pl. lepra) jellegzetességek figyelhetők meg. Lepra nyomai kevés halotton voltak egyértelműen kimutathatók. Részben azért, mert csak bizonyos csontokon jelentkezik elváltozás, de hozzátartozik az is, hogy a teljes csontanyag embertani vizsgálatára nem kerülhetett sor.

A szénizotópos vizsgálatok előtt az antropológiai elemzés segített tisztázni, hogy bizonyos betegségek (pl. a lepra) nagyjából mely időszakokban jelenhettek meg a településen. A kiválasztott sírok anyagának radiokarbon kormeghatározása után megállapíthattuk, hogy a meghosszabbított templomon belül eltemetettek közül szinte mindenki még a templombővítés előtt hunyt el, tehát a korai templom körüli temetkezések kerültek a bővítés során a templombelsőbe.

DUDÁS DORINA – TÓTH ZOLTÁN – HERSCHMAN TAMÁS

DUDÁS DORINA

1995-ben született Hatvanban. Az általános iskolát Petőfibányán, a középiskolát a hatvani Bajza József Gimnáziumban végezte. A budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Karán Földrajz-történelem szakon végzett. Régészeti munkák során a Dobó István Vármúzeum munkatársa. Kutatási területe a középkori szerzetesrendek, elsősorban a pálos rend.

TÁJRÉGÉSZETI KUTATÁSOK A VERESMARTI PÁLOS KOLOSTORNÁL

Veresmart (ma Pálosvörösmart) az Északi-középhegységben, a Mátra hegység déli lábánál fekszik. A település Gyöngyöstől északkeletre, Abasártól északra, a Bene-patak mentén található (1. kép). A Keresztelő Szent János és Szent Sixtus kolostort az Egri Egyházmegye területén alapították, amely nagy valószínűséggel a ma álló, 19. században felépült templom alatt található.

A pálos rend kezdetei egyértelműen a remeteséghez köthetők, ezért a legkorábbi kolostorok ezen személet alapján választották ki lakhelyüket. A középhegységek völgyei, vízforrások melletti részei jelentették azt a környezetet, amely biztosította a remetéknek vagy a belőlük szerveződött közösségnek az elvonultsághoz szükséges adottságokat. Ezzel együtt nem voltak annyira távol a településektől sem, hogy a kapcsolatot meg kellett volna azokkal szakítaniuk.

Veresmart pálos kolostorának sorsa hasonló az Oszmán Birodalom által birtokolt területek más kolostoraiéhoz. A 14–15. században volt a kolostor fénykora, amikor a királytól és főleg a nemesi családoktól jelentős adományokat kaptak. Ezt követően a 16. században a török jelenlét egyre jobban lehetetlenné tette a kolostor működését, ezért a szerzetesek közül egyre többen felhagyták az ottani tevékenységüket és másik kolostorba költöztek át.

A Mátra kedvező környezeti adottságait a pálosok jól használták ki, a szőlőkből és a malmokból – valamint a környezeti adottságokhoz nem köthető városi házakból – jelentős jövedelmeik származhattak. Az emberi tevékenységnek fontos tájalakító szerepe volt ebben a térségben, még, ha nem is minden esetben köthető az a pálos szerzetesekhez. A Bene-patakon malomárkot alakítottak ki a molnárok, így sokak számára megélhetést jelentett a bővizű patak. A pálosok a halastavuk kialakításakor nem is gondolhatták, hogy az a tó, amely számukra az önellátást részben biztosította, az újraterlelt közösség temetője lesz. A Mátra-vidék jelentős szerepe a borkultúrában szintén a szerzetesrendek, elsősorban a pálosok letelepítéséhez köthető, bár szőlőgazdálkodási ismeretekkel már rendelkeztek a környék települései.

A veresmarti kolostornál szerencsés tényező, hogy a 18. századi birtokpercek miatt a kolostor helyét ismerjük, valamint bizonyos mértékig – megfelelő forráskritikával – a kolostorról is rendelkezünk különböző minőségű ábrázolásokkal. Ezáltal tájrégészeti szempontból jól kutatható a terület, ahol a pálos tevékenység nyomait még több helyen ki is mutathatók.

FAJSZI CSONGOR KADOSA – TÓTH ERIK

FAVÁGÓ ÉS FAMEGMUNKÁLÓ ESZKÖZÖK AZ EGRI VÁRBÓL

A jelen munka célja az egri vár Kozák Károly által vezetett ásatásaiból (1957–1987) előkerült fémanyagban található fakitermelő- és famegmunkáló eszközök egy részének ismertetése.

Az említett leletanyag bemutatása már jó ideje várat magára, és éppen ezért határoztuk el, hogy megpróbálkozunk az egyébként rendkívül sokszínű fémanyag kisebb részleteinek bemutatásával is. Munkánkat azonban nem csak egy egyszerű anyagközlésnek, hanem egy építő jellegű vitaindítónak is szánjuk, ugyanis kutatásaink során azt tapasztaltuk, hogy a fakitermelő- és famegmunkáló eszközök kutatásának terminológiájában nagyfokú ellentmondások vannak. Erre a terminológiai zavarra a munka megfelelő részeinél majd példákkal is szolgálunk, illetve az általunk alkalmazott kategóriáknak és azok szempontrendszerének a bemutatására is kitérünk.

Mindazonáltal szeretnénk már most leszögezni, hogy semmiképpen sem célunk az általunk megnevezett művek szerzőinek a kompetenciáját vitatni, vagy munkáik jelentőségét ok nélkül megkérdőjelezni, hanem egyszerűen csak a kutatásban mutatókövetkezetlenség miatt saját fogalomrendszert hoztunk létre.

A bemutatott szerszámokat négy csoportra osztottuk főleg formai sajátosságuk alapján: fejsze formájúak, szekercék, baltafélek és egyéb famegmunkáló eszközök. Ezek a tárgyak bepillantást engednek a vár területén lezajlott sokszínű munkálatokba, döntő többségben a kora újkor időszakában.

TÖRTÉNETI KUTATÁSOK

DEME ÁGNES

Szegeden született 1989-ben. A mohácsi Kisfaludy Károly Gimnáziumban érettségizett. A Szegedi Tudományegyetem magyar nyelv és irodalom alapszakán tanult 2008–2011-ig, majd 2013-ig a néprajz mesterszak hallgatója. 2016-ban szerzett abszolutóriumot a Szegedi Tudományegyetem, Történelemtudományi Doktori Iskola, néprajzi szakképzésén.

2013–2015 múzeumi gyűjteménykezelő az Algyői Tájháznál, közben 2014-től adminisztrátor a Szegedi Tudomány Egyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékén. 2014–2015 Óraadó, SZTE Vántus István Gyakorló Zeneművészeti Szakközépiskolában. 2015–2016 néprajzkutató-múzeumpedagógus a Röskei Paprika Múzeumban, 2017–2021 néprajzkutató-muzeológus a hatvani Hatvany Lajos Múzeumban (Integrált Könyvtár és Muzeális Gyűjtemény). 2022-től a Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alapnál archívumi szerkesztő. 2007 óta jelennek meg publikációi a néprajztudomány és helytörténeti témákban, 2014-óta vesz részt szakmai konferenciákon.

TÁRGYAKON TÜKRÖZŐDŐ TÁRSADALMI VÁLTOZÁSOK

BOLDOG TELEPÜLÉS NÉPRAJZI ANYAGA A HATVANY LAJOS MÚZEUM GYŰJTŐKÖRÉBEN

A Heves megyei, Zagyva és Galga folyók között elterülő Boldog település régóta áll a néprajzkutatók figyelmének középpontjában. A Gyöngyösbokréta mozgalom, a boldogi hímzés és a boldogi viselet a faluhoz szorosan kötődő fogalmak, csakúgy mint a település hagyománytisztelte és endogám jellege. Az 1960-as évektől azonban Boldogon (is) megkezdődtek azok a társadalmi folyamatok, amelyek lassan, de biztosan polgári kultúrává alakították a tradicionális, paraszti életmódot. A Hatvany Lajos Közérdekű Muzeális Gyűjtemény anyagába került, mintegy 200 tételnyi boldogi anyagon, illetve az egykori adományozók és leszármazottaik megszólaltatásán keresztül igyekszem szemléltetni a gyűjtemény gyarapodásával párhuzamosan zajlott társadalmi változásokat. Utóbbiak között meghatározó a termelőszövetkezetek létesítése és a nők munkába állása, melyek

gyakran kivetkőzéshez vezettek. Továbbá boldogi sajátosság a főiakertészetek telepítése, melynek sok család jobb anyagi körülményeket köszönhetett, így indult el berendezési tárgyaik, sőt, gyakran lakóházuk modernizálása.

SIMON TAMÁS

Hatvany Lajos Közérdekű Muzeális Gyűjtemény néprajzkutatója. Hatvanban született 1987-ben, ott is érettségizett a Bajza József Gimnáziumban. Felsőfokú tanulmányait a Pécsi Tudományegyetemen végezte történelem – hon- és népismeret szakon. Ezt egészítette ki az Apor Vilmos Katolikus Főiskolán szerzett néptáncpedagógus és hagyományismeret-oktató diplomával. Tíz éven át tanított történelmet egykori gimnáziumában, közben helytörténettel, helyi néprajzi témákkal is foglalkozott, időnként előadóként szerepelt a Múzeum eseményein. Több alkalommal hívták a helyi Hatvan Televízió Kommentár műsorába, ahol ismeretterjesztő céllal néprajzi témákkal, népszokásokkal, jeles napokkal és ünnepekkel kapcsolatban beszélgetett a műsorvezetővel.

A vizsgált, kutatott témákon keresztül (hatvani kivetkőzés, a vasút szerepe a társadalmi formálódásban, a vásárok szerepe a közösség életében) igyekszik kapcsolatot teremteni múlt és jelen között, megőrizni, újjáéleszteni hagyományokat, kulturális elemeket, a közösséget megtartó és formáló alkalmakat. Mindezeket a néphagyományokra, szokásokra, az évköri ünnepekre felfűzve.

Múzeumi munkája mellett néptáncot oktat egy általános iskolában, ahol szintén próbálja a hagyományokat bemutatni, megismertetni és átadni diákjainak. Szabadidejében szívesen foglalkozik hagyományőrzéssel, rendszeresen tart szablyavívó edzéseket, a Hatvani Bajvívó Oskola vezetője.

VÁSÁRFIÁT VEGYENEK! – PIACOK ÉS VÁSÁROK A KORABELI HATVANBAN

Kedvező földrajzi elhelyezkedése folytán Hatvan már az Árpád-kortól kezdve jelentős közlekedési, kereskedelmi, így gazdasági csomópontnak számított. A Zagyva-hídnál szedett vám egészen a 18. századig kiemelt bevételnek számított, ehhez társultak az idők folyamán kialakult vásári alkalmak és belőlük származó jövedelmek.

A 16–17. századi oszmán uralom valamelyest visszavetette a fejlődést, azonban a 18. század, kiemelten I. Grassalkovich Antal tudatos tervező-szervező tevékenysége ugrásszerű változásokat eredményezett: kialakult a település központi (vásár)tere, posztómanufaktúra létesült, épült kastély, templom és sörház is.

A fejlődés és átalakulás a 19. században sem állt meg – 1867-ben a vasút is megérkezett a településre, az öt országos vásárból az idők folyamán hat lett, amelyek mind jelentős ünnepekhez, fordulókhoz kötődtek: Gyertyaszentelő Boldogasszony, Szent György, Sarlós Boldogasszony, Nagybaldogasszony, Szent Mihály, Mindenszentek.

Minél jobban iparosodott, polgárosodott a település, valamint egyre jobban politikai, közigazgatási funkciókat kezdett betölteni (pl. járásszékhely), annál jobban alakult át a vásárok színhelyéül szolgáló Piac tér (megépült a Postapalota, elemi iskola, Községháza), így a hagyományos vásárok és piacok egyre távolabb kerültek a központtól. Először az állatvásár, majd a kirakodóvásár is a mai helyére, a város nyugati szélére.

A gyarapodó polgári lakosság szívesebben vásárolt a szakosodó üzletekben, amelyek szinte kizárólag a korszakban betelepülő zsidó népesség tulajdonában voltak. Mellettük azonban

az országos vásárok és a hozzájuk kapcsolódó foglalkozások (fuvaros, hentes, kötélverő, mézeskalácsos, lacikonyhások) egy ideig továbbéltek.

A vásárok mind a múltban, mind a jelenben nemcsak javak és áruk cseréjének színterei, hanem szórakozási, kikapcsolódási, találkozási és kulturális elemek, információk cseréjét biztosító közösségi alkalmak voltak, és átalakult formájukban ma is azok.

TÓTH GRÉTA

1997-ben született Gyöngyösön. Középiskolai tanulmányait Egerben végezte. 2020-ban szerzett képzőművészeti-elemző végzettséget a Magyar Képzőművészeti Egyetem Képzőművészet-elmélet Tanszékén. 2021 óta a Hatvany Lajos Közérdekű Muzeális Gyűjtemény múzeumpedagógusa.

HATÁSOK ÉS DÖNTÉSEK –

KOVÁCS ÁKOS TEVÉKENYSÉGE A HATVANY LAJOS MÚZEUMBAN

Tanulmányom fókuszában egy „egyszemélyes” vidéki intézmény, a Hatvany Lajos Múzeum áll. Pontosabban az 1973–83 közötti periódus, amikor ez az egy személy Kovács Ákos etnográfus volt. A tárgyalt időszakban a múzeum kiállítási programjában szerepeltek a művészettörténet nagyjai, az Európai Iskola tagjai, a neoavantgárd fiataljai és a kortárs irodalom művelői is. Kovács Ákos bemutatott a néprajz tudományán akkor még kívül eső témákat, egymás mellé rendelt különböző művészeti ágakat, programjában egyszerre volt jelen képzőművészet, irodalom és zene. Ez alatt a tíz év alatt a múzeum a kulturális élet prominens helyszínévé vált. Kovács Ákos tevékenységének és a korszak kultúrpolitikájának összefüggéseit vizsgálva azt kívánom bemutatni, hogyan tudott a Hatvany Lajos Múzeum jelentős intézménnyé válni, melyek voltak azok a meghatározó külső tényezők és a hozzájuk igazított belső döntések, amelyek mindezt lehetővé tették.